

לפרשת בראשית – תשע"ז

חטאו של הבל

הרב אברהם וסרמן

א. הרע מנצח

במאבק הראשון בין הטוב לרע ניצח הנחש הרע. הנחש השתמש בטיעון רוחני, כיון שידע שרק כך יוכל להשפיע על הטוב לקבל את דבריו. לכן טען "והייתם כא-לוהים יודעי טוב ורע", וכך השיג את נצחונו. במאבק הבא בין הבל הטוב לקין הרע, הרג קין את הבל. על השאלה מה היה חטאו של הבל שבגיננו נהרג בידי אחיו ענו חז"ל: אמר רבי יוחנן הבל היה גיבור מקין שאין ת"ל 'ויקם' אלא מלמד שהיה נתון תחתיו. אמר לו שנינו בעולם מה את הולך ואומר לאבא? נתמלא עליו רחמים. מיד עמד עליו והרגו" (בראשית רבה כ"ב). כאן ניצל הרע את הטיעון המוסרי.

קשה לטוב לנהוג בקשיחות כלפי הרע, למרות הנזק המוכח שבמציאותו ובמעשיו. הטוב מנסה לאחוז בכל דרך כדי להימנע מנקיטת פעולות קשות נגד הרע. אחד הניסיונות הקשים שהתנסה בהם אברהם אבינו הוא גירוש ישמעאל. אברהם סבר שיוכל להשפיע עליו בדרכים חינוכיות עד שהצטווה לגרשו. אף יצחק כמעט ברך את עשיו הרשע אלמלא הייתה רבקה מונעת זאת.

שאל המלך נכשל כשריחם על הצאן והבקר ועל אגג מלך עמלק. גם שם היה הטיעון המוסרי בעוכריו: "בשעה שאמר לו הקב"ה לשאול לך והכית את עמלק אמר ומה נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה כל הנפשות הללו על אחת כמה וכמה! ואם אדם חטא בהמה מה חטאה? ואם גדולים חטאו קטנים מה חטאו? יצתה בת קול ואמרה לו 'אל תהי צדיק הרבה' (יומא כב:).

הטיעון נראה מוסרי בקנה מידה אנושי, אבל המוסר האלקי שונה, ולא מחשבותינו מחשבותיו. מחטא זה צמח כמעט אסון בימי המן בן המדתא האגגי "לא הרג שאול לאגג ונולד ממנו המן שמצער לישראל" (מגילה יג.). כך אומרים גם בפיוט של פורים: "ולא זכר רחמי שאול כי בחמלתו על אגג נולד אויב".

ב. הטוב מתאכזר

מנהיגים נוספים נכנעו לטיעון מוסרי לכאורה, שלא למצות את הדין עם אויב, וסופם שגרמו לרעה גדולה. כך נהג אחאב שלמרות ניצחונו במלחמה לא הרג את מלך ארם ולבסוף נפל בחרבו.

אפשר לסכם ולומר שהבעיה המרכזית של הטוב היא הטוב עצמו, כשאנו יודע גבולות ומרחם גם על הרע. כך הסיקו חז"ל בסוף סיפור המעשה של קין המתגבר על הבל הרחמן: זהו שאומרים – טוב לרע לא תעשה, ורע לא יאונה לך (בראשית רבה שם).

בספרות הפנימית שלנו מתייחסים לבעיית הטוב שאינו יודע גבולות ומחייא את הרע. כל עניין הקליפות והמלחמה בהם כרוך במניעת מקורות החיים שלהם הנגנבים מהטוב. מצוות שונות מבטאות את המאבק ברע עד לסילוקו: ביעור חמץ, תקיעת שופר, צום יום הכיפורים, והמצוה לזכור את אשר עשה עמלק, לשנוא אותו ולהשמידו מעל פני האדמה.

ג. טעות חוזרת

גם בימינו ויתור לרע מתוך טיעון מוסרי כביכול, של מניעת שפיכות דמים מיותרת גרמה לאסון, כשהעולם ויתר להיטלר ונתן לו את חבל הסודטים. הטוב חושב לעתים לטווח הקצר, "כי שלום ושלחה יהיה בימי". אבל אח"כ מתבררת הטעות שעולה תמיד במחיר כבד יותר. כך גם קרה לנו כשלא מיגרנו את אויבינו שקמו עלינו במלחמת העצמאות ושוב התמודדנו אתם במלחמת קדש, ששת הימים, ויום הכיפורים. גם במלחמה זו בה כמעט והושמדנו – לא מיגרנו אותם וגם אפשרנו להם להקים שוב כוח מלחמתי גדול שיופעל נגדנו כשיבחרו בכך.

ד. הטוב ינצח

ערך חיי אדם, הצדק, וניצחון הטוב – הם עניין מוסרי כלל אנושי. בעבר הובילה מדינת ישראל את המאבק ברע, עד שהשתבשה הערכיות של מנהיגינו ונכנעו לטיעון ה"מוסרי" של הרע. כשנשוב לעצמנו, ונאבק ללא פשרות ברע ובנושאים – גם דעת הקהל העולמית תתמוך בנו, כפי שהיה בעבר.

יש כאן גם פן חדש בגילוי ערכה של ארץ ישראל. ארץ המוסר העליון, שאינו נתון לרוך הלב הזמני והכוזב. זו הארץ ממנה גורש אדם הראשון כשחטא ונכנע לפיתוי הנחש. עליה גם היה המאבק הירושה בין קין להבל. כאן מתחולל המאבק הקשה שבין הטוב לרע וכאן צריך הטוב לאזור את כל כחו למלחמה זו. העלאת ערך זה של הארץ לתודעה ולהסברה, תביא גם לדעת הקהל את המרכיב המוסרי הרוחני שלה שאותו איננו שומע, ומוחו נשטף בתעמולת השקר כאילו אנו סוגדים לעצים ואבנים.

הציבור שכבר עייף מששים שנות כשלון המאבק החלקי ברע, צמא לבשורה חדשה בתחום זה. אף שיהיו מי שיכנו אותה בשמות גנאי, אין לחשוש מפניהם. הם ודומיהם אינם מסוגלים או אינם רוצים להתרומם מעבר לסיסמאות קלושות של שטיפת המוח המתמשכת. אבל אנו בטוחים שהאמת תנצח והטוב ינצח.